

УДК 378.147:811.111(045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.26>**Н. В. Божко**

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Статтю присвячено пошуку ефективної методики розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки.

Методичні аспекти проблеми розглянуто через вивчення й аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження, узагальнення власного педагогічного досвіду.

Зазначено важливість розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, яка зумовлена вимогами сучасного суспільства до підготовки фахівця, здатного використовувати іноземну мову, зокрема англійську, як засіб професійно-особистісного спілкування в сучасному соціокультурному просторі з метою розширення професійного досвіду.

Визначено низку фахових дисциплін, які відіграють важливу роль у професійній підготовці майбутніх учителів англійської мови. З їх переліку виокремлено дисципліну «Практика усного та писемного мовлення» (англійська), яка володіє потужним педагогічним потенціалом у розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Зазначено, що розвиток лінгвосоціокультурної компетентності під час освоєння дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) передбачає комплексну реалізацію практичної, професійної, освітньої, розвивальної й виховної мети професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови.

З'ясовано, що процес навчання іноземної мови необхідно спрямовувати на ознайомлення студентів із новим видом спілкування – міжкультурним спілкуванням, на вивчення культури та звичаїв народу, мова якого вивчається. Цей підхід вимагає застосування нових підходів до відбору й використання адекватних методів, прийомів і засобів навчання, що варто застосовувати в процесі вивчення вищезазначеної мови.

У ході дослідження визначено методи, прийоми навчання студентів, виділено засоби навчання, здатні зробити ефективним процес розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі освоєння дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська).

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, розвиток, професійна підготовка, культура, мова, методика.

Постановка проблеми. Розвиток міждержавних політично-економічних і культурно-освітніх зв'язків України сприяє тому, що іноземна мова, зокрема англійська, стає реально затребуваною в сучасному суспільстві як інструмент пізнання, міжкультурної комунікації, як знаряддя для виконання професійної діяльності. Пріоритетного значення набуває вивчення іноземної мови як засобу спілкування й залучення до культури країни та народу, мова яких вивчається. Тому актуальною стає проблема розвитку лінгвосоціокультурної компетентності, яка уможливить майбутнім учителям іноземної мови виконувати роль медіатора культур в умовах міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування лінгвосоціокультурної

компетентності в майбутніх фахівців-філологів, зокрема й учителів іноземної мови, у різних аспектах досліджували науковці: М. Дука, Н. Кардашова, М. Нацюк, Н. Сарновська, Н. Сем'ян та ін.

Так, у роботі М. Дуки [1] висвітлено сутність і зміст поняття «лінгвосоціокультурна компетентність», зроблено аналіз методів її формування в педагогічній теорії і практиці. Науковець дійшла висновку, що в процесі формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови обов'язковим є навчання розуміння невербальних засобів комунікації в англомовних художніх творах.

У працях Н. Кардашової обґрунтована роль лінгвосоціокультурної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови.

Учена визначила освітній, розвивальний і виховний аспекти формування лінгвосоціокультурної компетентності в студентів філологічного профілю та дослідила її складники [2].

М. Нацюк обґрунтувала методику формування лінгвосоціокультурної компетентності в майбутніх учителів англійської мови в читанні художньої літератури. Дослідниця визначила засади й етапи формування вказаної компетентності, запропонувала відповідну систему вправ [3].

У дослідженні Н. Сарновської увага приділяється аналізу й систематизації теоретико-методологічних підходів до проблеми міжкультурної комунікації, зокрема розглядається компетентнісний підхід до формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутнього фахівця-міжнародника в процесі вивчення іноземної мови [4].

Науковець Н. Сем'ян у дисертаційному дослідженні запропонувала технологію формування в майбутніх філологів англійської лінгвосоціокультурної компетентності в читанні засобами поетичного твору, яка полягає у створенні інформаційно-навчальних модулів, що охоплюють пресупозиційну інформацію, необхідну для читання та розуміння поетичного твору, сам поетичний твір як носій лінгвосоціокультурної інформації, додаткову критичну інформацію, що допомагає глибшому розумінню поезії та сприяє розширенню лінгвосоціокультурних знань [5].

Завдяки напрацюванням вищезазначених науковців вироблено досить значний обсяг теоретичного матеріалу щодо визначення сутності, змісту та специфіки формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Разом із тим більш детального опрацювання вимагає практичний аспект розв'язання проблеми розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, зокрема визначення методів і прийомів, засобів навчання в процесі вивчення фахових дисциплін.

Мета статті – розкрити методичні аспекти розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська).

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови не обмежуються досконалим її вивченням як засобу спілкування. Нині майбутній фахівець має бути багатомовною особистістю, готовою до міжкультурної комунікації, що передбачає наявність у нього розвиненої лінгвосоціокультурної компетентності. Таке твердження відповідає дійсності, оскільки серед методичних нововведень у системі вищої освіти варто відзначити практику зарубіжних стажувань майбутніх учителів іноземної мови, активну співпрацю вітчизняних закладів вищої освіти з міжнародними

фондами, організаціями, участь у грантових програмах, системах обміну студентами, міжнародного підвищення кваліфікації педагогів, а також використання можливостей глобальної мережі Інтернет (голосові веб-конференції, вебінари, наукові Інтернет-конференції, «круглі столи» із залученням зарубіжних фахівців, електронна переписка й чати з представниками країни, мова якої вивчається, тощо). Тому майбутній учитель повинен бути готовим не просто розуміти співбесідника або вести діалог на рівні індивідуумів, а вміти успішно використовувати іноземну мову, зокрема англійську, як засіб професійно-особистісного спілкування в сучасному соціокультурному просторі з метою розширення соціального та професійного досвіду.

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови в педагогічних закладах вищої освіти передбачає вивчення студентами низки фахових дисциплін, як-от: «Практика усного та писемного мовлення», «Практична граматики англійської мови», «Практичний курс англійської мови», «Фонетика англійської мови», «Лінгвокраїнознавство» (англійська мова) тощо, спрямованих на розвиток компетентностей, набуття сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для продовження навчання й подальшої професійної діяльності випускника.

Ми погоджуємося з думкою С. Тер-Мінасоевої, що кожне заняття з іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне слово відображає іншомовний світ і культуру, за кожним словом стоять уявлення про світ, зумовлені національною свідомістю [6, с. 30]. Зважаючи на це, стверджуємо, що розвиток лінгвосоціокультурної компетентності в майбутніх учителів іноземної мови, зокрема англійської, цілеспрямовано відбувається під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська).

В усному мовленні студенти знайомляться з правилами спілкування в соціально-побутових і соціально-культурних ситуаціях, умовами та принципами мовленнєвого спілкування, основними типами монологічного й діалогічного мовлення, семантико-синтаксичними особливостями словарного складу мови, соціокультурними реаліями й із основними особливостями міжкультурного спілкування. Також майбутній фахівець ознайомлюється з особливостями словарного складу й синтаксичною організацією письмового тексту, основами комунікативно-ситуативної та жанрово-стильової варіативності письмового продуктивного мовлення. У процесі вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) формується вміння висловлювати думки в усній і письмовій формах, структурно й стилістично правильно будувати усне та письмове висловлення.

Зважаючи на дослідження учених [2; 7], можемо стверджувати, що розвиток лінгвосоціокультурної компетентності під час освоєння дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) передбачає комплексну реалізацію практичної, професійної, освітньої, розвивальної й виховної мети підготовки майбутніх учителів англійської мови.

Практична мета спрямована на забезпечення вільного, нормативно правильного, соціокультурно детермінованого та функціонально адекватного володіння всіма видами мовленнєвої діяльності.

Професійна мета передбачає володіння мовою на адаптивному рівні, визначеному конкретною педагогічною ситуацією, розвиток умінь педагогічного спілкування, знайомство із зарубіжним досвідом у певній галузі знань.

Освітня мета полягає, з одного боку, в лінгвістичному навчанні студентів, з іншого – у розширенні їхнього світогляду, поглибленні культурної освіченості. Так, майбутні вчителі англійської мови знайомляться з національними традиціями і звичаями, соціально-побутовими та культурно-освітніми особливостями життя народу, мова яких вивчається, тощо.

Розвивальна мета розуміється так, що процес оволодіння мовою спрямовано на розвиток у студента як індивіда, суб'єкта діяльності особистості таких властивостей, сторін, процесів, механізмів, які відіграють важливу роль у процесах пізнання, виховання, навчання, загалом для становлення індивідуальності. У процесі оволодіння іноземною мовою розвиваються здібності до пізнавальної діяльності таких рівнів: а) перцептивного рівня: осмислення сприймання, розподіл уваги; слухова диференціація, довільне запам'ятовування тощо; б) моделювального типу: антиципація структури речення, тексту, змісту вислову; здогадка на основі словотворення, контексту; аналіз, синтез, співставлення, аналогія; абстрагування й узагальнення, виконання логічних операцій у процесі сприймання інформації; в) репродуктивного рівня: виклик із пам'яті слова або мовленнєвого зразка, імітація, дискурсивне усвідомлення правил-інструкцій, пам'яток; г) продуктивного рівня: конструювання мовленнєвих одиниць різних рівнів, трансформація, комбінування, імпровізація в процесі самостійного вислову; здатність до емоційно-оцінювальної діяльності, а саме: прояв почуттів та емоцій; комунікабельність як явні й неявні вислови власного ставлення до людей; самооцінка власних висловів, дій, успіхів тощо; розвиток здатностей до рефлексії й критичного мислення [7].

Виховна мета полягає у формуванні системи етичних та естетичних поглядів; розширенні культурного плюралізму, засвоєнні міжкультурних відмінностей, вихованні почуття співпричетності до світової культури й історії, соціальної відпові-

дальності; здатності розуміти інші точки зору на соціальні й гуманітарні проблеми, уміння досягати згоди та співпраці в умовах відмінності поглядів і переконань.

Отже, розвиток лінгвосоціокультурної компетентності під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) має вагоме значення в досягненні практичної, професійної, освітньої, розвивальної й виховної мети професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови.

Для сучасної мовної освіти необхідними є міждисциплінарна інтеграція, багаторівневність, варіативність, орієнтація на міжкультурний аспект оволодіння мовою. Тому, як стверджує Н. Кардашова, процес навчання іноземної мови необхідно спрямовувати на ознайомлення студентів із новим видом спілкування – міжкультурним спілкуванням, на вивчення культури та звичаїв народу, мова якого вивчається [2, с. 367].

Нові завдання потребують застосування нових підходів до відбору й використання адекватних методів, прийомів і засобів навчання, які є доцільними для розвитку лінгвосоціокультурної компетентності в процесі вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська).

Серед сучасних методів і прийомів розвитку лінгвосоціокультурної компетентності, що застосовуються у вищій школі, пропонуємо використовувати під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) такі:

1. Порівняльно-зіставний метод, який містить різні типи дискусій. На заняттях обговорюються традиції, звичаї, побут, національний характер, ментальність народу, мова якого вивчається, котрі відрізняються від української культури.

2. Метод «критичних інцидентів» спрямований на виявлення відмінностей у вербальному й невербальному спілкуванні.

3. Метод «культурних капсул» акцентує одну з відмінностей у культурах, наприклад, різницю між споживачами у США (Великобританії) й Україні. Можна запропонувати студентам підготувати проекти (в групах по 2–3 особи) на теми «Gift giving in the USA», «Gift giving in Great Britain», «Gift giving in the Ukraine», ознайомитися з культурними відмінностями, обговорити проекти.

4. Рольова гра. Під час рольової гри головна увага звертається на типові для носія мови моделі поведінки.

5. Метод «аудиомотора» (за наслідуванням дитячої гри «Simon says»). Наприклад, викладач пропонує завдання групі студентів провести вечірку, на якій будуть присутні представники іншої культури. Викладач спостерігає та критично оцінює вербальну й невербальну комунікацію групи студентів.

6. Метод проектів. Проектна робота надає процесу навчання особистісно-орієнтованого й діяль-нісного характеру, повною мірою відповідає меті навчання. Вона створює умови, у яких процес вивчення іноземної мови за своїми характеристиками наближається до процесу природного оволодіння мовою в аутентичному мовному контексті.

Серед засобів навчання, які є ефективними в процесі розвитку лінгвосоціокультурної компетентності під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська), варто відзначити допоміжні засоби: комікси, відеоматеріали (аутентичні рекламні відеоролики (наприклад, рекламний ролик Coca-Cola – «America the Beautiful», M&M's – «Diamond Jubilee»; «McVitie's»–«Britain»; «Dodge Challenger»–«Freedom» тощо), відеофільми (наприклад, «Shopping in Harrods», «Discovering England» тощо)), газети, журнали (наприклад, он-лайн газети й журнали the-times.co.uk, forbes.com та інші) тощо.

Комікс володіє потужним потенціалом розвитку лінгвосоціокультурної компетентності в майбутніх учителів іноземної мови, оскільки є засобом пізнання іншомовної культури, який сприяє збагаченню міжкультурного досвіду студентів. Комікси є невід'ємною частиною культури Великобританії та США, відображають національний характер і типову комунікативну поведінку, тобто є джерелом іншомовної культури. Завдяки коміксам (наприклад, «Infinity Gauntlet Aftermath», «80 Years Of Superman» тощо) розвивається здатність усвідомлювати вчинки й події з позиції іншої культури, співпереживати, розуміти почуття й емоції її представників. Під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська) комікс може слугувати зручною наочною опорою для здійснення продуктивного та репродуктивного мовлення.

Аутентичний рекламний відеоролик слугує транслятором культурної інформації. В аутентичній відеореklamі, як у компоненті міжкультурної комунікації, чітко й різнобічно проявляється соціокультурний аспект спілкування. Цей засіб під час вивчення іноземної мови стає об'єктом аналізу, на основі якого вибудовуються різні види аудиторної роботи. Студенти отримують знання про особливості функціонування мови в різних соціальних умовах і будують власні моделі поведінки на основі отриманих знань.

Перегляд відеофільмів уможлиблює зрозуміти й дізнатися про культуру країни, мова якої вивчається, про життя людей у цій країні. Відеофільми розвивають уміння розуміти аутентичну мову й загальний зміст того, що відбувається на екрані. Як стверджує Ей Джей Хоуг [8], вивчення іноземної мови на основі фільмів – це методика вдосконалення вивчення слів, речень, стійких конструкцій, граматичних форм і вимови.

Такі ресурси, як газети і журнали, допомагають зробити процес навчання близьким до процесу реальної комунікації та сприяють реалізації комунікативного методу навчання іноземних мов, основними характеристиками якого є комунікативно мотивований образ дій, концентрування уваги на виборі інтенцій і ситуацій спілкування, урахування практичних потреб та інтересів студентів. Відмінною рисою газет і журналів є сучасний контент, автентичність та актуальність тем.

Використання вищезазначених засобів передбачає виконання когнітивно-культурологічних завдань і вправ, які спрямовані на виконання розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, асоціації. До таких вправ, наприклад, після перегляду відеороликів необхідно зарахувати такі: Чи може цей відеоролик транслюватися на українському телебаченні або в іншій країні? Чому? Чи буде така реклама ефективною? Як би ви трансформували відеоролик і текст ролика для їх адекватного перенесення в українську культурну реальність? Запропонуйте свої варіанти.

Після перегляду відеофільму студентам необхідно виконати когнітивно-комунікативні вправи. Ідеться про вправи проблемного характеру, спрямовані на ідентифікацію, інтерпретацію, коментування різних мовленнєвих і немовленнєвих засобів. Вони вимагають актуалізації знань, аналізу мовленнєвої й немовленнєвої поведінки, прогнозування реакції співбесідника з урахуванням його міміки та жестів. Після перегляду відеофільмів студенти обговорюють його, діляться враженнями, висловлюють свої погляди, оцінюють фільм, гру акторів, вступають у полеміку з професійними кінокритиками. Також можна запропонувати студентам провести рольову гру «Прес-конференція з виконавцями головних ролей і режисером».

Після ознайомлення з коміксами студентам варто запропонувати серію завдань і вправ:

– підібрати назву до деяких кадрів коміксу (викладач виокремлює найбільш значущі кадри коміксу для розвитку лінгвосоціокультурної компетентності в майбутніх учителів іноземної мови).

– визначити тему або проблему чи основну думку коміксу.

– знайти в тексті коміксу характеристики персонажів, інструкцію тощо.

– пояснити значення прислів'їв або висловів, які зустрічалися в тексті коміксу.

– виділити характерні особливості поведінки американців (англійців), ґрунтуючись на інформації, поданій у коміксі.

– порівняти соціокультурне явище, яке лежить в основі тексту коміксу, з подібними явищами в українській культурі.

– уявити й описати все, що знаходиться за межами зображення коміксу, – зліва, справа, у центрі, попереду, ззаду; звуки, розмови, музика тощо.

Ми переконані, що комікси, рекламні відеоролики, відеофільми, газети й журнали є дієвими засобами розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська), оскільки поєднують у собі риси іншомовного національного характеру, побуту народу, цінностей і традицій, культурних реалій, а також ілюстрації вербальної й невербальної поведінки.

Висновки і пропозиції. Отже, сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови передбачають розвиток лінгвосоціокультурної компетентності, яка є важливим механізмом ефективного міжкультурного спілкування.

Використання сучасних методів, прийомів, засобів навчання в процесі викладання дисципліни «Практика усного та писемного мовлення» (англійська), підбір вправ і завдань сприяють розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, занурюючи їх у природне мовне середовище. Студенти вчать застосовувати мовні одиниці залежно від ситуації спілкування, правильно трактувати й усвідомлювати явища іншомовної культури, здійснювати міжкультурну комунікацію.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні технологій навчання майбутніх учителів іноземної мови, спрямованих на розвиток лінгвосоціокультурної компетентності.

Список використаної літератури:

1. Дука М.В. Поняття «лінгвосоціокультурна компетентність» та аналіз методів її формування в педагогічній теорії і практиці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7 (51). С. 39–48.
2. Кардашова Н.В. Роль лінгвосоціокультурної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 365–368.
3. Нацюк М.Б. Методика формування лінгвосоціокультурної компетентності у майбутніх учителів англійської мови в читанні художньої літератури. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 3. С. 90–97.
4. Сарновська Н.І. Формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутнього фахівця-міжнародника в процесі вивчення іноземної мови. *Молодий вчений*. 2016. № 4.1 (31.1). С. 91–93.
5. Сем'ян Н.В. Формування у майбутніх філологів англомовної лінгвосоціокультурної компетентності в читанні засобами поетичного твору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 238 с.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва, 2008. 350 с.
7. Ушакова Н.В. Практика устной и письменной речи : электронный учебно-методический комплекс для специальности 1-21 06 01 «Современные иностранные языки». Минск: БГУ, 2017. 101 с.
8. Hoge A.J. Effortless English-Learn to speak English like a native. San Francisco, 2008. 131 p.

Bozhko N. Methodical aspects of the development of linguosociocultural competence of future foreign language teachers in professional training

The article is devoted to the search of an effective methodology for the development of linguistic and cultural competence of future foreign language teachers in the process of professional training. Methodical aspects of the problem are considered through the study and analysis of scientific and methodological literature on the topic of research, generalization of one's own pedagogical experience. The importance of the development of linguosociocultural competence of future foreign language teachers, which is caused by the requirements of modern society for the preparation of a specialist able to use a foreign language, in particular English, as a means of professional and personal communication in the modern sociocultural space with a view to expanding the profession, is emphasized.

A number of professional disciplines that play an important role in the professional training of future English language teachers, have been identified. From their list, the discipline "Written Practice and Conversation" (English), which has a strong pedagogical potential in the development of linguosociocultural competence of future specialists, is highlighted. It was noted that the development of linguosociocultural competence during the development of the discipline "Written Practice and Conversation" (English) involves a comprehensive implementation of the practical, professional, educational, developmental and educational goal of professional training of future English language teachers.

It has been found out that the process of learning a foreign language should be directed to introduce a new type of communication to students – intercultural communication, to the study of the culture and customs of the people whose language is studied. This approach requires the application of new approaches to the selection and use of adequate methods, techniques and learning tools that should be applied in the process of studying the above.

In the course of the study, teaching methods and techniques were identified, teaching facilities that could make the development of linguosociocultural competence of future foreign language teachers effective in the process of mastering the discipline "Written Practice and Conversation" (English) were identified.

Key words: linguosociocultural competence, development, professional training, culture, language, methodology.